

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

European and Euro-Atlantic Vector of Foreign Policy in UKRAINE

*Кривчик Г.Г., завідувач кафедри українознавства ДНУЗТ ім. В. Лазаряна,
д.і.н., проф.*

За радянських часів Україна, хоча й вважалася членом ООН та деяких інших міжнародних організацій, але фактично не була суб'єктом зовнішньої політики. Вона діяла в руслі політики союзної держави. Після проголошення державної незалежності українському керівництву довелося докласти чималих дипломатичних зусиль для свого міжнародного визнання. До початку 2000-х рр. Україна була визнана більш як 150 державами світу, із 140 з них Україна підтримувала дипломатичні відносини.

Основні завдання напрями зовнішньої політики України відображені в таблиці :

Порівняння зовнішньої політики УРСР і незалежної України

УРСР (СРСР)	Україна
Україна не була суб'єктом міжнародної політики. Суб'єкт – СРСР.	Україна – суб'єкт міжнародних відносин Задачі: 1. Участь у світових міжнародних організаціях (ООН, СОТ та ін.) 2. Європейська інтеграція (вступ в ЄС, Раду Європи та ін.); 3. Євроатлантична інтеграція (вступ у НАТО, ОБСЄ та ін.); 4. Збереження добросусідських стосунків та взаємовідносин з іншими країнами; 5. Розвиток взаємовигідних економічних, торговельних, культурних стосунків з усіма країнами світу.

Започаткувавши власну зовнішню політику, Українська держава висунула завдання підвищити свою роль в міжнародній політиці, активізувати діяльність у всіх міжнародних організаціях, передусім в ООН, розширити взаємовигідне економічне, торговельне й культурне співробітництво з усіма країнами світу, зберегти дружні стосунки з країнами СНД. Однак при цьому довелося обирати з трьох можливих варіантів: 1) інтеграція в європейські структури (євроінтеграція); 2) збереження інтеграційних зв'язків з Російською Федерацією та іншими республіками СНД; 3) балансування між «Сходом» і «Заходом», т.зв. багатовекторна політика.

З трьох варіантів Україна обрала перший. Головним пріоритетом зовнішньої політики України визначена інтеграція України в європейський

політичний, економічний, правовий простір та євроатлантичний простір безпеки. Адже: 1). Після розпаду СРСР та світової соціалістичної системи країнам Заходу належала провідна роль у міжнародній системі, зокрема у всесвітньому економічному комплексі та міжнародних інституційних механізмах управління глобальними та регіональними процесами; 2). Країни Заходу мають досить високі життєві стандарти, розвинені демократичні інститути і традиції, відносно стабільні політичні режими. 3). Вступ до НАТО розглядається як гарантія безпеки України; 4). Європейський Союз, що утворився в 1992 р., відкриває перед Україною перспективи кращого використання переваг міжнародного поділу праці, економічного і соціального прогресу. Тож європейський та євроатлантичний вибір, який зробила політична еліта України, розглядався як важливий фактор політичної стабільності, економічного розвитку, відновлення європейської сутності України.

У таких документах, як Постанова Верховної Ради України «Основні напрями зовнішньої політики України» (1993 р.), Указ Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» (2002 р.), Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.) та ін. у якості основної мети України визначався вступ у європейські та євроатлантичні структури при збереженні добросусідських відносин з усіма сусідами. Залишаючись членом СНД, Україна виявила прагнула стати членом низки європейських організацій, передусім ЄС і НАТО.

Про бажання приєднатися до ЄС керівництво нашої країни заявило вже майже відразу після проголошення державної незалежності. Так, у 1994 р. між Україною і ЄС була підписана Угода про партнерство і співробітництво, відповідно до якої в Україні створені спеціальні урядові інституції, що опікуються євроінтеграційними процесами, розширюються економічні, політичні й культурні зв'язки між країнами.

За період 1995-2002 рр. обсяг взаємної торгівлі між Україною і країнами ЄС зріс у 2,2 рази, у тому числі експорт – у 2,4 рази, імпорт – у 2,1 рази. Україна отримала кредити від Європейського банку реконструкції та розвитку, істотно зросли надходження прямих іноземних інвестицій з Великої Британії, Нідерландів, ФРН інших європейських країн.

Україна неодноразово робила заяви про наміри стати членом НАТО. У 1997 р. Україна і НАТО підписали спільний документ «Хартія про особливе партнерство», де записано: «Україна виходить з того, що кінцевою метою її євроінтеграційної політики є вступ до НАТО як загальноєвропейської структури безпеки». Заявляючи про своє прагнення вступити в НАТО, українське керівництво виходило з того, що членство в цій організації: 1) стане гарантією її суверенітету, забезпечить гарантований захист і безпеку країни; 2) дозволить отримати доступ до системи прийняття рішень, що впливають на широкий спектр питань європейських процесів; 3) сприятиме більш повній реалізації діючого науково-технічного потенціалу;

4) забезпечить сучасне облаштування кордонів; 5) забезпечить позитивні структурні зміни в українському суспільстві, зокрема зміцнення демократії; 6) підвищить міжнародний імідж України; 7) прискорить процес прийняття в Європейський Союз; 8) допоможе вдосконаленню Збройних Сил, підвищить престиж військової служби і рівень життя військовослужбовців та їх родин.

Наміри України бути членом НАТО підкріплювалися реальними діями і кроками. У 1994 р. Україна приєдналася до Програми «Партнерство заради миру», яка була створена НАТО, для військової співпраці з державами та колишніми республіками СРСР, Центральної Азії, які не були членами Альянсу. На виконання зазначеної програми українські війська були залучені до кількох десятків спільних з країнами-членами та партнерами НАТО військових навчань як на території України, так і за кордоном. Разом з військовими з країн-членів НАТО українські миротворці брали участь у операціях у Боснії і Герцеговині, Іраку, Кувейті, Афганістані. Україна надавала свій повітряний простір для воєнних операцій у Іраку та Афганістані. Для перевезення військових США до цих країн застосовувалися потужні літаки АН-124. Військові кораблі НАТО здійснювали візити до Севастополя. Отже, Україна постійно демонструвала свою прихильність до Альянсу і готовність стати його повноправним членом.

Керівництво НАТО, зі свого боку, неодноразово запевняло українську сторону в тому, що Україна обов'язково стане членом альянсу. Для цього лише потрібно виконати певні вимоги. Зокрема, подолати корупцію в державі; підвищити рівень життя населення; дотримуватися демократичних прав і свобод тощо.

Однак, як виявилось, більшість із зазначених завдань стали складними для української влади. Передусім не вдалося переконати в доцільності членства нашої країни в НАТО більшість українських громадян, у яких збереглася ще з радянських часів недовіра до НАТО як «агресивного блоку імперіалістичних держав».

У 1992 р. Україна стала членом Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Було започатковано участь нашої держави у міжнародній миротворчій діяльності ОБСЄ. Представники України працювали в місіях ОБСЄ в Грузії, Хорватії, Боснії і Герцеговині та в групі помічників Повноважного представника Діючого Голови в Нагірному Карабасі. Україна послідовно виступає за активізацію участі ОБСЄ у врегулюванні «заморожених» конфліктів, зокрема в Придністров'ї, Південній Осетії, Нагорному Карабаху, локалізації міжетнічних конфліктів у Киргизстані.

Спільно з українською стороною названа міжнародна інституція взяла участь у реалізації таких актуальних для нашої країни проєктів, як: знищення ракетного палива «меланж», допомога у соціальній адаптації колишніх військовослужбовців, зміцнення потенціалу державних органів і громадянських організацій у сфері боротьби з торгівлею людьми, допомога особам, постраждалим від торгівлі людьми, протидія насильству в сім'ї, захист прав людини в місцях обмеження/позбавлення волі, запобігання та

боротьба з корупцією, розвиток громадянського суспільства, покращення роботи органів місцевого самоврядування України тощо.

У 1995 р. Україна приєдналась до Ради Європи. При вступі до цієї організації вона зобов'язалась дотримуватись своїх загальних обов'язків згідно зі Статутом Ради Європи, а саме плюралістичної демократії, верховенства права та захисту прав людини і основних свобод усіх осіб під її юрисдикцією. Тоді Україна також погодилась виконати, у визначені терміни, ряд спеціальних зобов'язань.

Відтоді Україна підписала чимало міжнародних документів, серед яких: Європейської конвенції з прав людини, Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність погодженню чи покаранню, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейської конвенції про передачу засуджених осіб Європейська конвенція про видачу правопорушників, Європейська конвенція з кримінальних справ, Конвенція про відмивання, пошук, арешт, та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Україна також приєдналася до Європейської хартії місцевого самоврядування. У вересні 2005 р. було завершено процедуру ратифікації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

У своїй законотворчій діяльності Україна постійно дослухається до рекомендацій Венеціанської комісії («За демократію через право»), що є одним з підрозділів Ради Європи. Стан виконання Україною узятих при вступі до Ради Європи зобов'язань постійно контролюється Моніторинговим комітетом Парламентською асамблеєю Ради Європи. Відмічаючи позитивні зсуви у розбудові демократичного суспільства, Моніторинговий комітет РЄ тим не менш неодноразово вказував українській владі на деякі невирішені проблеми. Зокрема, на наявність корупції в органах влади, на погані умови ведення малого й середнього бізнесу, на незавершеність процесу конституційних реформ з метою встановлення чіткого поділу повноважень між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади.

Важливими складовими співпраці України з ОБСЄ та Радою Європи стало міжнародне спостереження за перебігом виборів у нашій країні. Україна регулярно запрошувала спостерігачів від ОБСЄ та Ради Європи на парламентські, президентські, регіональні вибори. Місії спостереження робили загалом позитивні висновки щодо виборчого процесу в Україні і вносили рекомендації щодо його подальшого вдосконалення.

Водночас, попри свій європейський вибір, українському керівництву на практиці керівництву країни протягом тривалого часу довелося постійно балансувати між «Заходом і Сходом», тобто між ЄС і США, з одного боку, Російською Федерацією і Митним Союзом, з іншого. У самій країні влада постійно шукала компроміс між вимогами різних політичних сил і прихильниками різних напрямків зовнішньої політики – західного й східного. Найбільш успішно такої багатовекторності вдавалося дотримуватися президенту Л. Кучмі. Менш вдалим виявився В. Янукович. Його спроба «узяти паузу» в євроінтеграції й призупинити підписання

договору з ЄС про асоційоване членство України в ЄС в листопаді 2013 р. стала приводом для Революції гідності й повалення Януковича. Політичні сили, що одержали перемогу, головним стрижнем зовнішньої політики України проголосили вступ України в Європейський Союз і НАТО. Першим успіхом нової влади стало підписання Угоди про асоціацію з ЄС: в березні 2014 р. – політичної частини, а в червні – економічної. На часі запровадження безвізового режиму з країнами ЄС і подальше розширення всебічного співробітництва з США та розвинутими європейськими державами.